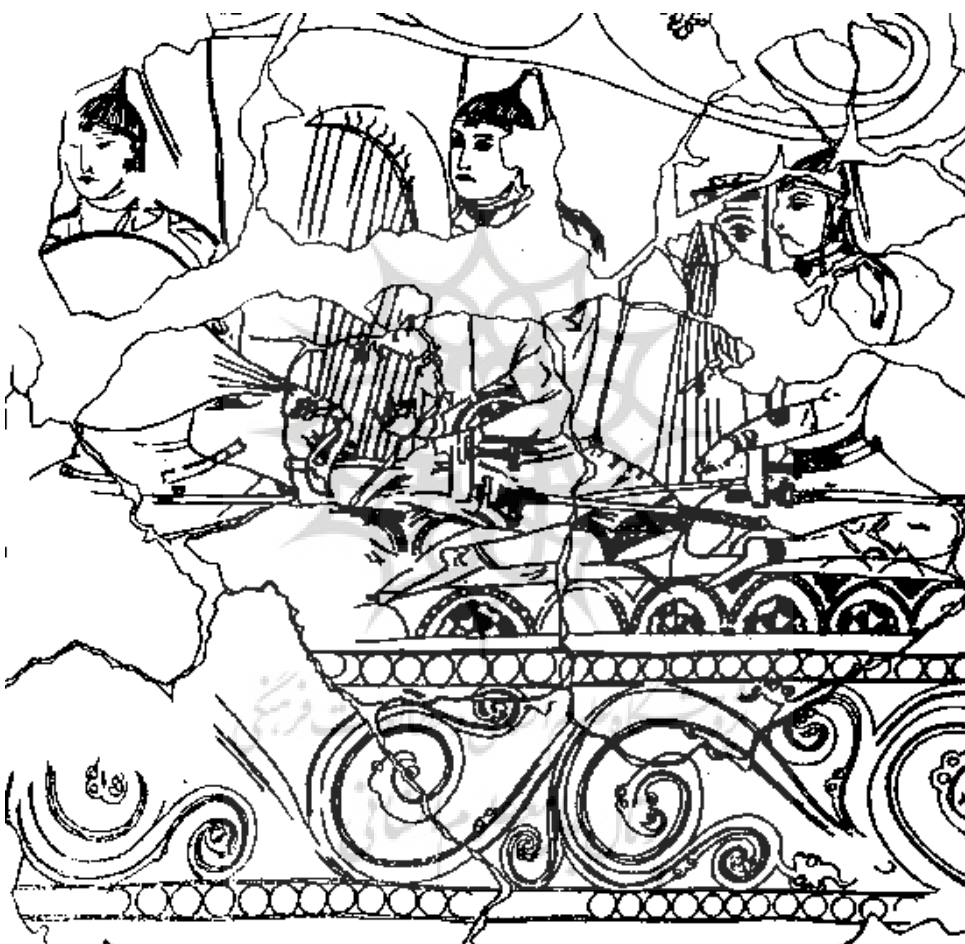

درآمدی بر معماری و هنرهای زیبای تاجیکستان

نقاشی دیوار کاخ، تصویر سربازان - موسیقی نوازان

نخستین نمونه‌های آثار معماری تاجیکستان، متعلق به دوران عصر جدید حجر (هزاره‌های ۳-۶ قبل از میلاد) است. تقریباً ۱۰ هزار سال قبل، اجداد تاجیکان در آشخانه، محلی در پامیر شرقی و مغاره‌ی سخته ساکن بودند، که در دیوارهای این زیستگاه‌ها تصاویری از عصر جدید حجر کشف شده است. آثار این دوره اساساً از گل و سنگ و چوب ساخته شده است. آثار معماری توت قاول و سای سیاد منسوب به «مدنیت حصار» (هزاره‌های ۵-۶ قبل از میلاد) در ناحیه نارک، تاجیکستان جنوبی، کوه بولیان (هزاره‌های ۳-۵ قبل از میلاد) از قدیم‌ترین زیستگاه‌های ساکنان این منطقه به شمار می‌آیند. سنگ اساساً در کف این منزلگاه‌ها استفاده می‌شده عمدتاً ۱۵۰-۱۲۰ نفر در این منزلگاه‌ها زندگی می‌کرده‌اند. در حدود هزاره‌ی دوم قبل از میلاد در آسیای مرکزی گنبدها عمدتاً از آجرهای خام ساخته می‌شدند و در ساختن گنبدها از پشم حیوانات و کاه فراوان استفاده می‌شده است.

- ۳- ستون‌های چوبی
- الف - روستای کروت
- ب - روستای قتمو
- پ - روستای دور مشین
- ت - روستای کوروت
- ث - روستای آب بردان
- ج - روستای آب بردان
- چ و ح - نقوش سقف‌های چوبی مزار حضرت شاه

اما با وجود این ویژگی‌ها، عناصر یونانی، رومی در معماری این دوران تعیین‌کننده نبودند و سبک و شیوه‌های محلی هنوز پابرجا بود. معماری این دوره را عمدتاً معماری دوران هلنیسم نام نهاده‌اند. از آثار این دوران در تاجیکستان نمونه‌های زیادی به دست آمده است. تقریباً تمامی شهرهای این دوران مطابق با الگوها و طرح‌های سنتی بنا شده‌اند، اگرچه تأثیر شیوه‌های یونانی رومی را نمی‌توان نادیده گرفت. بناها عمدتاً از آجر خام و گل ساخته می‌شدند. سرستون کاخ‌ها، معابد و... از سنگ با تزئینی دلچسب آرایش می‌شدند. کاوش‌های باستان‌شناسی خرابه‌های شهرهای کی‌قباد شاه، قلعه میر و کهنه قلعه (تاجیکستان جنوبی) اطلاعات سودمندی از ویژگی‌های شهرهای دوران مزبور منطقه به دست می‌دهند. برخی از این گونه شهرها شامل دو دیوار شهر و برج‌های دیدبانی و خیابان‌ها و کوچه‌ها نیز براساس طرح‌های معینی بنا شده‌اند. چنان چه مجموعه‌ی معماری معابد سکسان آخور (قرن ۲ قبل از میلاد، در ناحیه‌ی فرخار، تاجیکستان جنوبی) یکی از بهترین نمونه‌های دوران هلنیسم تاجیکستان به شمار می‌آید. خانه‌های این

در هزاره‌ی اول قبل از میلاد شهرهای مستحکمی در منطقه تأسیس شدند که اغلب براساس طرحی معین بنا شده بودند. شهرها دارای حصار، بناهای جمعیتی، کاخ‌ها و معابد بودند، چنان چه، دولت باستانی باختر، که تقریباً در نیمه‌ی هزاره‌ی اول قبل از میلاد در حدود تاجیکستان جنوبی و افغانستان شمالی تأسیس شده بود، از شهرهای زیبایی تشکیل می‌شده است.

در قرن ششم قبل از میلاد تمامی مناطق ایران شرقی تحت سلطه‌ی هخامنشی‌ها درآمد و هنر معماری این مناطق متأثر از هنر و سبک هخامنشی‌ها شد و در تزئین عمارت‌ها، دگرگونی‌هایی رخ داد.

از قرن چهارم قبل از میلاد منطقه‌ی آسیای مرکزی تابع امپراتوری یونان و مقدونی‌ها شد و در حدود تاجیکستان شهرهایی به سبک یونانی-محلی به وجود آمدند. در این دوره استفاده از سنگ در بناها (ستون‌ها، فرش‌ها و...) توسعه یافت و آجرهای پخته نیز در گستره‌ای وسیع مورد استفاده قرار گرفت. طاق‌ها و رواق‌ها از آجرهای پخته ساخته می‌شدند.

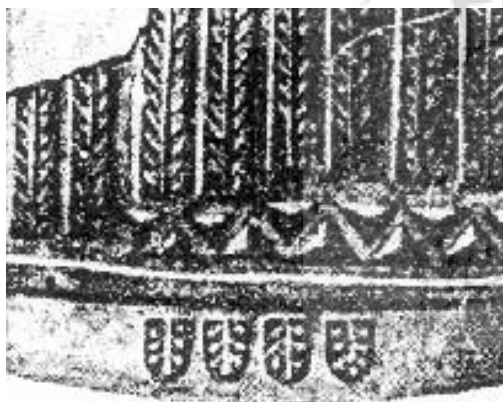
رونق علوم پایه از
قبیل ریاضیات، هندسه،
نجوم و... در جهت
پیشرفت هنر معماری
امکانات بهتری را فراهم
نمود و به تدریج اصول
جدید در ساختن بناها،
گنبدها، طاق‌ها، نقاشی‌ها
و... مورد استفاده قرار
گرفت و کاربرد آجرهای
پخته توسعه یافت

مجموعه در چهارگوشه قرار گرفته
و از هر طرف با ستون‌های بلند
آرایش داده شده‌اند. به علاوه این
مجموعه ایوان‌های چهارگوشه‌ی
بزرگی دارد.
معبد اُکس (OX) از خرابه‌ی
تخت سنگین قبادیان بدون شک
نمونه‌ای برجسته از هنر معماری
دوران هلنیسم در منطقه‌ی آسیای
مرکزی است که در ارتباط با تمدن
باختر اطلاعات جالب توجهی در
اختیار خواننده می‌گذارد. تالار
سفیدرنگ شامل چهارستون و
ایوان درازی نیز رو به طرف شرق
دارد. ستون‌های منقش سنگی،
محراب‌های باشکوه، مجسمه‌ها و
تزیینات مختلف این معبد از رونق
صنعت معماری دوران هلنیسم
آسیای مرکزی خبر می‌دهد.
قلعه‌های قهقهه و سیمچون
(قرون ۲-۵ میلادی، در پامیر
تاجیکستان) بدون شک از بهترین نمونه‌های قلعه‌سازی آسیای مرکزی
می‌باشند.
با تأثیر معماری دوره‌ی هلنیسم، در آسیای مرکزی اساساً دو نوع

رو به تنزل نهاد. در عهد کوشانیان
هنر معماری آسیای مرکزی متأثر
از معماری هند (بودایی) بود. در
معماری این دوره (قرون ۱-۳
میلادی) نقاشی‌های بودایی از
نفوذ چشمگیری برخوردار است.
معابد زیادی از معماری دوران
کوشانی مورد تحقیق قرار گرفته
از جمله معابد سرخ کتل در سغد و
خال چیان در ده نو (قرن اول قبل
از میلاد) که از نمونه‌های معماری
دوران کوشانی به شمار می‌آید.
از معماری (قرون ۵-۸
میلادی)، قبل از اسلام تاجیکستان
آثار زیادی اعم از کاخ‌ها، قلعه‌ها،
معابد و... می‌توان نام برد. در میان
این گونه آثار برجا مانده، کوشک
چهل حجره، اورته قورغان، قلعه
مغ، منجاق تپه و... جایگاه مهمی
را کسب کرده‌اند. کوشک‌ها
عمدتاً شامل دیوارهای بسیار
مستحکم و ستون‌های بلندی بود که نصفشان داخل دیوار جا گرفته‌اند، و
تالارهای زیبایی هم بخش مرکزی کوشک‌ها را شکل می‌دادند. دیوارهای

۳ (ب) ستون چوبی در روستای قشیمو

داخلی کوشک‌ها عمدتاً با نقش و نگارهایی تزیین می‌شدند داخل تالارهای
پذیرایی با مجسمه‌ها، گچ‌بری‌ها و نقاشی‌ها آرایش داده می‌شدند.
اگر رواق‌ها و طاق‌های قبلی به شکل نیم دایره بودند، اما اکنون ساختن
رواق‌های پیکانی یا رومی معمول شده است. در این دوره رواق گنبدها
عمدتاً از آجر، بدون استفاده از چوب، توسط بغله‌ها ساخته می‌شدند. مثال
روشن شیوه‌های هنر معماری این دوره را از خرابه‌های پنج کنت باستانی و
بنجکت (ولایت سغد) می‌توان به خوبی مشاهده کرد.
شهرسازی قرون قبل از اسلام در منطقه‌ی آسیای مرکزی با

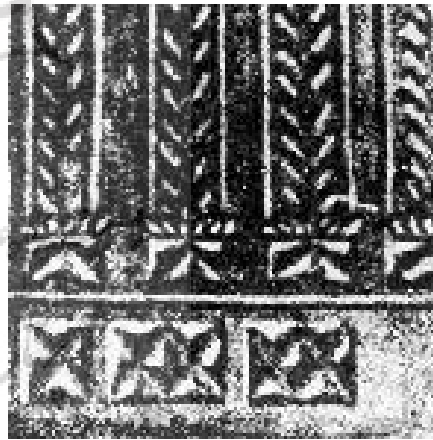
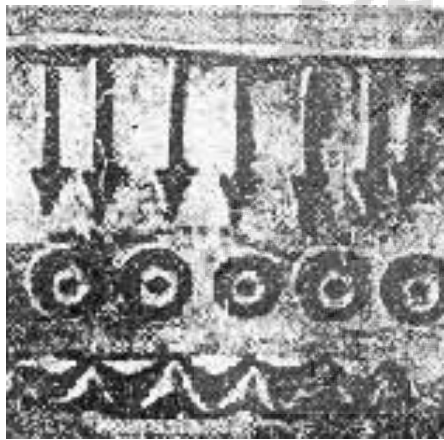
پوشش بام معمول شد:
۱- پوشش بام (سقف) توسط ستون‌ها و بالارها،
۲- توسط آجر و گل به طرز طاق و گنبد.
بعدها در تزیین بناها استفاده از گچ نیز رایج شد. گچ اساساً در تزیین
ستون‌ها و دیوارها مورد استفاده بود و برای آرایش محراب معابد نیز از سنگ
استفاده می‌کردند.
هنر معماری هلنیسم در منطقه‌ی آسیای مرکزی در قرن اول میلادی

ویژگی‌های خاص خود همراه بود، چنان چه، شهر پنج کنت قدیم از چهار قسمت تشکیل می‌شد: کهندهز (محل‌های مرکزی شهر)، شهرستان، ربض و حوالی بیرونی شهر. این شهر دارای دو معبد بزرگ بود. خرابه کافر قلعه (وادی و خش) مربوط به تمدن تخارستان یکی از نمونه‌های خوب شهرسازی ابتدای قرون وسطی در حدود تاجیکستان جنوبی به شمار می‌آید که شامل ارگ مستحکمی با وسعت 60×60 مترمربع بود.

نمونه‌ی بسیار مهم معماری قرون قبل از اسلام تاجیکستان جنوبی معبد اجینه تپه (نزدیک شهر قورغان تپه) است. این معبد از دو قسمت (خانه‌های پذیرایی و عبادتگاه) تشکیل می‌شد. با گسترش اسلام انواع جدیدی از بناها همچون مساجد، مدارس، مقبره‌ها، خانقاه‌ها، کاروانسراها و... به وجود آمدند. در این دوره پوشش گنبدی از اصول اساسی به شمار می‌رفت. هنر معماری در دوره‌ی سامانیان

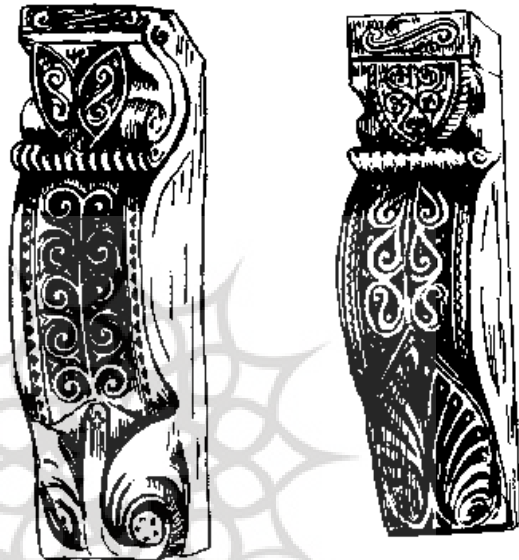
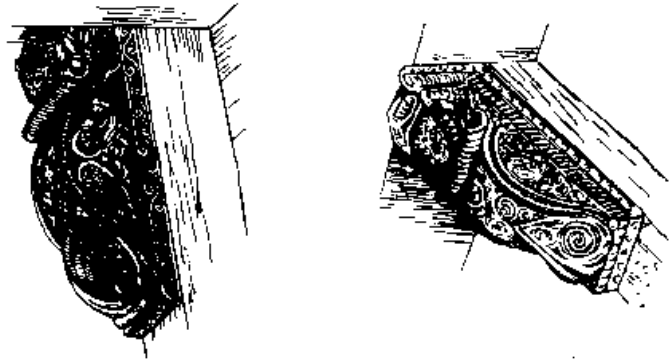
نمونه‌ی برجسته‌ی هنر معماری این دوره مقبره‌ی اسماعیل سامانی است. از یادگارهای معماری قرون ۴-۶ هـ. / ۱۰-۱۲ م. نیز در تاجیکستان نمونه‌های متعددی وجود دارد. مدرسه‌ی خواجه مشهد در سیاد ناحیه شهر توس (تاجیکستان جنوبی) یکی از آثار مهم معماری قرن ۴ هـ. / ۱۰ میلادی به شمار می‌آید که از جمله قدیمی‌ترین مدارس آسیای مرکزی است. شکوه این مدرسه و لطافت طاق و سقف و گنبدهای آن و تزئین با آجرهای پخته بدون شک این یادگاری را در ردیف بهترین آثار معماری آسیای مرکزی قرار داده است. مقبره‌ی امیرحمزه (یا خود حضرت بابا) و مزار چارکوه (در اسفره، ولایت سغد) نیز از یادگاری‌های بی‌نظیر قرون ۴-۷ هـ. / ۱۰-۱۳ م. به شمار می‌روند. در کنده‌کاری‌های چوب بالار مزار شیوه‌ی محلی قبل از اسلام بسیار خوب به

تزئین لعابینه معماری (از کوی روق تپه، میانه آب سیحون)

کار برده شده است. تصویر جانوران، نقاشی هندسی و نباتی به هم آمیخته شده‌اند. کنده‌کاری مزار چارکوه به هنر معماری وادی زرفشان (محراب اسکادر، ستون‌های کنده‌کاری فتمیو، آب بردان و کرود) شباهت بسیاری دارد. مقبره‌ی محمد بشارا (در مزار شریف پنج کنت) از یادگاری‌های قرن ۱۲ به شمار می‌رود. در این دوره اصول چیدن آجر تکمیل و در معماری از کاشی نیز استفاده شد. در بناها ضمن نقاشی‌های اسلیمی کتیبه‌ها نیز مورد استفاده قرار گرفت و شکل ظاهری بناها هم تغییر کرد. از یادگارهای دوران مغول (قرون ۷-۸ هـ. / ۱۳-۱۴ م.) در سرزمین

(قرون ۳-۴ هـ. / ۹-۱۰ م.) به اوج خود رسید و در طول دو قرن این توسعه ادامه پیدا کرد. شهرها، هم از لحاظ تعداد و هم از لحاظ کیفیت گسترش یافتند. شهرهای این دوره شامل سه قسمت کهندهز، شهرستان و رباط بودند. شهرهای بخارا، سمرقند، هلیک، سیاد و... از مهم‌ترین شهرهای ماوراءالنهر به شمار می‌آمدند. رونق علوم پایه از قبیل ریاضیات، هندسه، نجوم و... در جهت پیشرفت هنر معماری امکانات بهتری را فراهم نمود و به تدریج اصول جدید در ساختن بناها، گنبدها، طاق‌ها، نقاشی‌ها و... مورد استفاده قرار گرفت و کاربرد آجرهای پخته توسعه یافت.

۳ (چ و ح)

مزار حضرت شاه. نمودی از سقف‌های چوبی

داشت و عمدتاً شامل سه قسمت خانه، دهلیز و ایوان بود. در نواحی شمالی تاجیکستان (در شهرهای خجند، پنج کنت، اوراتیپه، اسفره، کان بادام و...) اغلب در حوالی بنای اصلی و گرد آن بناهای دیگری (انبار، آش‌خانه، حمام، سرای و...) ساخته می‌شدند. در نواحی کوهستانی، خانه‌ها اساساً در تپه‌ها به شکل پله‌ای ساخته می‌شدند که این گونه شیوهی خانه‌سازی تاکنون نیز پابرجاست. خانه‌های مردم کوهستانی نیز از سه قسمت تشکیل می‌شد: خانه، درون دهلیز و ایوان. مهمانخانه‌ها عمدتاً با چوب و گچ، طاقچه‌ها و نقش و نگار تزیین می‌شدند.

معماری دوران شوروی

معماران دوران شوروی در تاجیکستان از سنت‌های ملی و دستاوردهای معماران روسی به خوبی بهره‌مند شدند. در سال‌های اولیه‌ی حاکمیت شوروی، در تاجیکستان اغلب بناها از مصالح سنتی و محلی ساخته می‌شدند ولی بعدها به تدریج طرح بناها تغییر یافتند و بناهایی محکم‌تر، در مقایسه با سال‌های قبل از انقلاب اکتبر، بلندتر، وسیع‌تر و با پنجره‌های بزرگ‌تر ساخته شدند.

در سال ۱۹۳۰ م. نخستین طرح شهر استالین آباد (دوشنبه) تأیید شد و سپس طرح کلی شهر به تصویب رسید. طبق طرح مذکور بناهای نو اداری، اقامتی، بیمارستان‌ها، مهدکودک، مدارس، سینماها، تئاترها و... شناخته

تاجیکستان می‌توان از مقبره‌ی محمد بشارا (پنج کنت) نام برد.

ویژگی‌های معماری عهد تیموریان (قرون ۹-۸ هـ. / ۱۴-۱۵ م.) در آثار معماری تاجیکستان نیز به خوبی پدیدار شده‌اند. مسجد کوچک کنبده، عبدالقادر جیلانی، مقبره‌ی باباتغا و مقبره‌ی سرمزار (در اوراتیپه)، مقبره‌ی امیر، مقبره‌ی سیدعلی همدانی (در کولاب، تاجیکستان جنوبی)، مقبره‌ی شیخ مصلح‌الدین (در خجند)، مسجد مولانا یعقوب چرخ‌ی (دوشنبه) و... از یادگارهای مهم معماری دوران تیموریان به شمار می‌آیند.

یادگارهای معماری دوران بعدی (قرون ۱۰-۱۴ هـ. / ۱۶-۲۰ م) از قبیل مدرسه‌ی میررجب دادخواه، (کان بادام، ولایت سغد)، مدرسه‌ی کهنه، مدرسه‌ی نو (حصار)، مدرسه‌ی میرعالم دادخواه (پنج کنت)، مقبره‌ی دامولاکرام، مسجد شاه خاموش (هر دو در ناحیه لنینگراد ولایت کولاب) و غیره از دستاوردهای هنر معماری پیشین بهره برده‌اند. البته یادگارهای معماری دوران اخیر را با هنر معماری دوران قبل (با معماری عهد تیموریان) نمی‌توان مقایسه نمود ولی برخی از این آثار در تاریخ معماری تاجیکستان جایگاه خاصی را به خود اختصاص داده‌اند. باید متذکر شد که تجربیات و دستاوردهای مردم تاجیک نه تنها در معماری رسمی دولتی بلکه در ساختن بناهای شخصی از قبیل منزل، حمام و... نیز تجسم یافته‌اند. خانه‌های شخصی هماهنگی کاملی با شرایط آب و هوا، مصالح بنا، تعداد خانواده و...

ستون چوبی از روستای آب بُردان. نمودی از تزئینات کنده‌کاری

۳ (ث و ج)

ستون چوبی در روستای آب بُردان

می‌شوند. بناهایی از قبیل بنای شورای کموسرت مردمی، کموسرت مردمی کشاورزی، فلارمانیه دولت و... از نمونه‌های شاخص دهه‌ی سوم قرن ۲۰ در تاجیکستان به شمار می‌آیند.

در سال ۱۹۳۶ م. اتحادیه‌ی معماران تاجیکستان تأسیس شد و در سال‌های ۱۹۴۰-۱۹۳۶ م. طرح اصلی نوسازی شهرهای دوشنبه (معمار اصلی م. بارانوف)، لنین‌آباد (معمار و.گ. وسیلوسکی)، قورغان تپه (معمار ای. تکاچیوف)، کولان (معمار انجیکوویچ) و... تأیید شد.

در مدت زمانی کوتاه، نمای شهرهای بزرگ تاریخی تاجیکستان تغییر یافت. شهرها به تدریج ظاهری اروپایی به خود گرفتند. تئاتر استادصدرالدین عینی (تأسیس ۴۶-۱۹۳۹، معماران آیونگبر، بیبیلین و.و.گولی) یکی از بزرگ‌ترین و زیباترین بناهای شهر دوشنبه بود که بر پایه‌ی معماری کلاسیک ساخته شد و در تزئین و کنده‌کاری چوب و گچ از مکتب ملی و محلی استفاده شده است. در معماری سال‌های بعد مکتب کلاسیک اروپا و نیز مکتب ملی به صورت گسترده‌ای مورد استفاده قرار نگرفت.

خانه‌ی حکومت جمهوری تاجیکستان تأسیس ۴۹-۱۹۴۰، (معماران، س. آنیسیموف، م. زخراف)، تئاتر دولتی لاهوتی (معمار، ع. باباخانوف)، کتابخانه ملی فردوسی (معمار س. ل. آنیسیموف) موزه‌ی ملی بهزاد (معمار ا. کنویوموس)، مهمان‌خانه‌ی «وخش» (معمار ا. انتونینکو)، چای‌خانه‌ی «راحت» (معماران د. گیندلین، و. ک. تیرلتسکی) و غیره از معروف‌ترین نمونه‌های معماری دهه‌های ۴۰ و ۵۰ به شمار می‌آیند. کاخ فرهنگ کولخوز سیدخواجه ارون خواجه یوف خچند بدون شک از شاهکارهای معماری دوران شوروی تاجیکستان محسوب می‌شود. در این بنا سنت‌های ملی از قبیل نقاشی‌های اسلیمی، کنده‌کاری‌های چوب و گچ‌بری و... به فراوانی استفاده شده است.

در دهه‌ی ۶۰ قرن بیستم، به علت افزایش جمعیت شهرها، از کیفیت و نمود ظاهری بناهای اقامتی کاسته شد. در سال‌های ۶۵-۱۹۵۹ م. طرح جامع شهرک‌ها تکمیل و ساخت بناهای اقامتی آغاز شد. تقریباً از نیمه‌ی دوم دهه‌ی ۶۰ در تاجیکستان ساختن بناها از پانل‌های آهن و بتون شروع شد. در این سال‌ها در تاجیکستان شهرهای جدیدی از قبیل نارک، تورسون‌زاده، و یوان و... ایجاد شدند.

۳(ت) ستون چوبی در روستای کوروت

۳(ب) ستون چوبی در روستای اورمیتن

سغد و غیره به دست آمده‌اند. تصاویر انسان‌ها و حیوانات و نباتات و نیز تصاویر اساطیری و خیالی زیادی که در مصنوعات سفالی و فلزی تجسم شده، به دست آمده‌اند. تصویرهای خزانه‌ی آمویه (قرن ۴ قبل از میلاد) یکی از زیباترین نقاشی‌های دنیای کهن جهان ایرانیان باستان به شمار می‌آیند. آثار خزانه‌ی آمویه در حال حاضر در موزه‌ی بریتانیا نگهداری می‌شود. نمونه‌های خوب نقاشی و تصویرها را در باز یافته‌های مربوط به مدنیت حصار (قرون ۵-۶ قبل از میلاد) می‌توان مشاهده کرد.

در عهد هلنیسم (قرون ۲-۴ قبل از میلاد) نفوذ نقاشی‌های دولت باختر مکتب یونانی به چشم می‌خورد. در سکه‌ها و ظروف این دوره تصویر پادشاهان و خدایان یونانی و محلی از قبیل دیاتیس، آناهیتا و غیره با مهارت بسیاری مجسم شده‌اند. نقاشی‌های روی دیوار از آثار برجای مانده‌ی دولت باختر و کوشانیان بسیار جالب توجه‌اند. بدین لحاظ یافته‌های باستان‌شناسی سکسن آخور، کی‌قباد شاه، کهنه قلعه، خالچیان، قیراق قلعه (تاجیکستان جنوبی) از اهمیت علمی برخوردارند. در قرون ۵-۸ میلادی در حدود آسیای مرکزی از جمله در سرزمین تاجیکستان نقاشی و تزیین عمارات و مجسمه‌سازی به اوج خود رسیدند. مجسمه‌ی ۱۲ متری بودای خوابیده، نقاشی‌های بسیار دلچسب روی دیوار که از معبد اجینه تپه (تاجیکستان جنوبی) به دست آمده‌اند از بهترین نمونه‌های نقاشی هندو و محلی این قرن به شمار می‌آیند.

از منطقه‌ی شمالی تاجیکستان نیز نمونه‌های بسیار خوب نقاشی به دست آمده است که از لحاظ یافته‌های باستان‌شناسی استروشنه و سغد از

از بهترین نمونه‌های معماری دهه‌های ۷۰ تاجیکستان، خانه‌ی معارف سیاسی (معماران ای. ایزز اسکی و یوپارخوف)، خانه‌ی دوستی (معمار گ. اینریکوویچ)، مرکز حساب براری (معمار ولیخ)، قصر اتفاق کسبه‌ی جمهوری، مهمان‌خانه‌ی «تاجیکستان»، مجموعه‌ی معماری صدرالدین عینی، بنای استانداری لنین آباد (خجند)، مجسمه‌ی ابوعلی ابن‌سینا و غیره را می‌توان ذکر کرد.

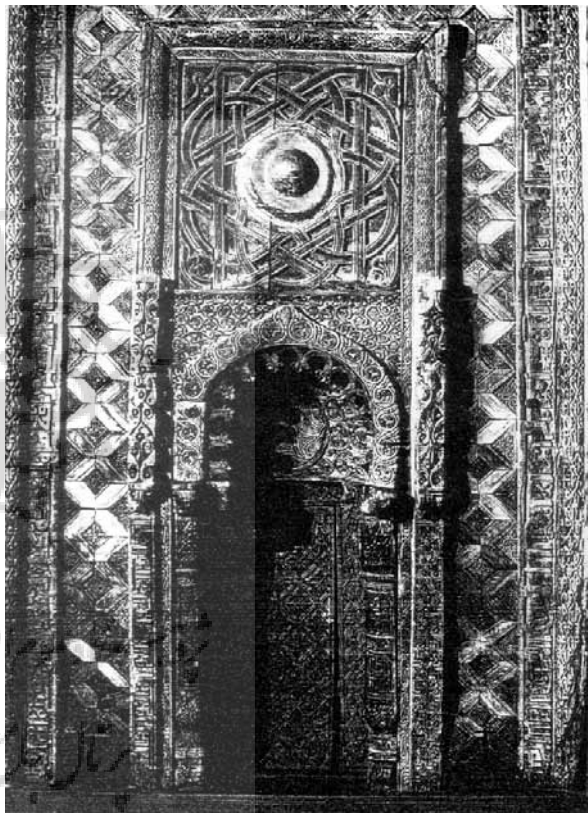
در ابتدای دهه ۸۰ م. معماری تاجیکستان از موفقیت‌های چشم‌گیری برخوردار شد. در بیشتر بناهای این دوره عناصری جدید از قبیل پنجره و طاق‌های سنتی به وجود آمدند. بنای انستیتوی سخته‌های خطی آکادمی علوم تاجیکستان، بنای کاخ ادیبان و نویسندگان تاجیکستان (معمار ای. صالحوف)، بنای چای‌خانه‌ی سعادت، مقبره‌ی میرزا تورسون‌زاده (معمار ظهورالدینوف)، بنای خانه‌ی معارف سیاسی در خاروغ (معمار کورشیتوف) و... از نمونه‌های معماری سال‌های دهه ۸۰ و بعد از آن در تاجیکستان به شمار می‌آیند.

هنرهای زیبا و نقاشی

در سرزمین تاجیکستان نمونه‌های ابتدایی و تصویرهای روی سنگ از قبیل تصویر خرس، خوک وحشی، بز و... در مغاره‌ی خته‌ی پامیر شرقی به چشم می‌خورند. اغلب این گونه تصاویر متعلق به دوران میانه‌ی حجر یعنی ۱۰-۱۵ هزار سال قبل از میلاد می‌باشند. آثار دوره‌ی عصر جدید حجر و برنز هزاره‌های ۲-۴ قبل از میلاد در مصوره‌های دیواری و مصنوعات زرگری تجسم یافته است. نمونه‌های خوب نقاشی‌های دوران برنز از قیراقم، باختر،

اهمیت بالایی برخوردارند. آثار نقاشی‌ای نیز از پنج کنت، ورخشه و شهرستان به دست آمده‌اند که برخی از این نقاشی‌ها و تصویرها و نقاشی‌های کاخ‌های حاکم پنج کنت و شهرستان در نوع خود شاهکارند. در این نقاشی‌ها صحنه‌ی بزم و رزم، اساطیر دینی و مذهبی، تصاویر خدایان از قبیل آناهیتا، شیوا و غیره با مهارت فراوان نقاشی شده‌اند.

بعد از استیلای اعراب سبک نقاشی قبل از اسلام آسیای مرکزی به طور کلی تغییر یافت. تصویر سیمای انسان به تدریج از بین رفت و نقش و نگار جای خاصی به دست آورد. تصویرهایی که در حکاکی‌ها و کنده‌کاری‌های چوب یا گچ تجسم می‌شدند عمدتاً شباهت به نقش و نگار داشتند، اما با وجود این نقاشی‌های سبک محلی نیز مورد استفاده قرار می‌گرفت. چنان‌چه در تزئین مزار چهارکوه اسفره (تاجیکستان شمالی) تصویر حیوانات از قبیل مار، ماهی، انواع مختلف پرنده‌ها، و موجودات خیالی

محراب چوبی در روستای اسکادر

و غیره به خوبی مشاهده می‌شوند.

بعد از فتوحات عرب، در آسیای مرکزی و ایران اصول جدید نقاشی به نام گیره گسترش پیدا کرد که این اصول عبارت از یک نقاشی هندسی مرکب بود. بهترین نمونه‌ی اصول گیره را در تزئین مقبره‌ی محمد بشارا، (پنج کنت)، کاخ‌های هلبک و سیاد (تاجیکستان جنوبی) متعلق به قرون ۴-۵ هـ. / ۱۱-۱۲ م. و هم‌چنین در معماری‌های دوره‌ی تیموریان به گونه‌ای بسیار روشن می‌توان مشاهده کرد. همراه با اصول گیره، اصول دیگری به نام اسلیمی نیز توسعه یافت. از نمونه‌های برجسته‌ی اصول اسلیمی، نقاشی‌های روی دیوار و سقف بناهای تاریخی تاجیکستان شمالی، خجند، اوراتپه، اسفره، پنج کنت و غیره به شمار می‌آیند. اصول اسلیمی

معبد آگس بدون

شک نمونه‌ای

برجسته از هنر

معماری دوران

هلنیسم در منطقه‌ی

آسیای مرکزی

است که در ارتباط

با تمدن باختر

اطلاعات جالب

توجهی در اختیار

خواننده می‌گذارد

هم‌چنین در ظروف و فلزها به خوبی مورد استفاده قرار گرفته‌اند. در قرون وسطی، مکتب مینیاتوری بخارا نیز از شهرت والایی برخوردار بود. خوشنویسی و مینیاتور شهرهای سرزمین تاجیکستان غالباً متأثر از مکتب بخارا بودند. در شهرهای خجند، اوراتپه، حصار و... خطاطان بسیاری مشغول کتابت بودند. اما بعد در نتیجه‌ی پیروزی انقلاب اکتبر و سیاست خاص کمونیست‌ها، هنر خطاطی و خوشنویسی از بین رفت.

در دوره‌ی حاکمیت کمونیستی در جماهیر آسیای مرکزی از جمله در تاجیکستان، نقاشی و مجسمه‌سازی رونق یافت. در رونق نقاشی دوران شوروی در تاجیکستان جایگاه اتحاد نقاشان و مصوران تاجیکستان بسیار مهم

است. این اتحاد در سال ۱۹۳۳ م. تأسیس شد و از سال ۱۹۳۴ م. به بعد سالی یک بار نمایشگاه‌های آثار نقاشان و مصوران را برگزار می‌کرد. نقاشان و مصورانی از قبیل ای. بورتسوف، م. خوش‌حمدوف، یو. براتییکوف و... در موضوعات جنگ دوم جهانی و تاریخ بنیاد دولت شوروی آثار مهمی را ایجاد کردند. اغلب نقاشان و مصوران تاجیکستان در مکاتب عالی مسکو، لنینگراد، تاشکند و... تحصیل می‌کردند.

در دوران شوروی، نقاشی سبک ملی (اسلیمی، گیره و...) نیز رواج و رونق یافت. نقاشان تاجیک مانند ع. فیاضوف، م. صالحوف، غ. منصورف، س. نوراف، س. شریفوف، و. آدینه یوف، س. قربانوف، د. عبدالحمدوف، ع. آخونوف و... از استادان نقاشی سبک ملی به شمار می‌رفتند. از میان مجسمه‌سازان تاجیک م. عبدالرحمانوف، ر. عظیموف، ت. ثمندروف، ع. محمدوف و دیگران را می‌توان به عنوان موفق‌ترین مجسمه‌سازان تاجیکستان معاصر معرفی کرد.

بعد از فروپاشی اتحاد شوروی و کسب استقلال جمهوری تاجیکستان، سازمان‌های دولتی و غیردولتی تلاش می‌کنند در هنر معماری و هنرهای زیبا از یک سوی ماهیت ملی و سنتی و از سوی دیگر معماری بومی را قوت بخشند. اما هم‌اکنون در معماری و نقاشی سبک ملی و سنتی بیشتر قابل مشاهده است. امروزه معماری و هنرهای زیبای تاجیکستان به دلایل اقتصادی با مشکلات فراوان روبه‌رو است و کوشش‌ها برای احیا و حفظ میراث فرهنگی و تلاش برای رشد حیات فرهنگی، که معماری و هنرهای زیبا را نیز شامل می‌شوند، اساساً از طرف سازمان‌های غیردولتی صورت می‌گیرد.

